

változó történelemről, és ennek ellenpontja a margón, a lap tetején és alján, egyszóval az oldalakat keretező, az embertől független természet, növényi girland, az újvidéki táj szebbnél szebb növényneveiből font koszorú. Ha ezeket a nevetek, ezt a katalógust folyamatosan összeolvassuk — és ki tudna ellenállni a kísértésnek — egy egészen másfajta, szinte a természet alkotta költeménnyel leszünk gazdagabbak. Csak taláalomra, az előbb idézett arspoeticát körbefonó flóragirlandból szakítok ki egy rövidke részletet:

Kéküstökű csormolya Lótorma Bércse Szűllevelű virnác Bódító baraboly / Mérges csomorika Mérges bolonyik Pimpinella Medvetalp Kék szádor iszalag / Kövi daravirág Nyúlkömény Ostorindás kacskanyak Galambbegy / Tarackos tippán Hólyagos sás Közönséges tetemoldó Öthúros atán Pajzsajt Varjúháj / Parlagi madárhúr Violás repcsény — és így tovább.

A természet és a történelem *paradox szembeállítását* már a kötet cím is megelőlegezi és jelzi. Hisz maga a cím is paradoxon. *Egyrészt* bizarr, háromszorosan összetett szó, amelyhez hasonlókkal egyébként a költeményben másutt is találkozunk, s minden esetben az abszurd és a fantasztikum megidézésének eszközei. Ilyenekre gondolok, mint: epekótaliga, patakkenőcs, hógolyószóró; *másrészt* a cím hármas ösz-szetétele valami olyasféle utal, hogy a kötet a múlt veszthelye, ahogy egy másik helyen például ez a sor is olvasható (37. old): kilövi alólad múltad / a rögtönítélő idő, / holott ez a kötet olyan *veszthely*, ahol a múltnak nemhogy a fűrészpóros kosárba hullana a feje, nemhogy elvesznék, hanem ellenkezőleg, azzal, hogy épp az esetleges által kihull belőle az esetleges, a múlt lényege a valóság másik — művészi — síkján kap végleges és új életet.

Mindent összevéve a múlt törmelékei, az álom és a rejtelem egymást szövik át ebben az eposzban, és ahogy az ember olykor saját álmaiban is nehezen tud eligazodni, nem tagadom, Varga Imre világában is akadtak olyan vidékek, ahol hirtelenében nem tudtam magam betájolni.

De hát a világ teljességéhez ezek az útvesztők is hozzátartoznak.

Mindaz, amit eddig elmondtam, Shakespeare-rel szólva, csupán „szó, szó, szó”. Valósággá csak bennünk válhat, ha belépünk Varga Imre teremtette „óriás vadonba”, és a *Múltveszthely* keresztútját végigjárjuk.

Bohár András

Anzix: alvilági madárház — Baán Tibor költészetéről —

Baán Tibor két kötetcímének egybeolvasztásaként született írásom címe. Ezzel már előzetesen is jelezni kívánom annak a költői beállítódásnak a mikéntjét, amely olyannyira jellemzi szerzőnket. A mindennapi irónia, az önironikus látásmód és az ebből kivetülő groteszk-abszurd világértelmezés egymásbakapcsolódását regisztrálhatjuk elsőként.

A *Madárház* kötet (Zalaegerszeg, 1995. Vadamosi Füzetek) inkább az ironikus deskripciókból kinövő kérdésfeltevések jellegzetességeit mutatják. Már az egyes cikluscímek is ezt mutatják: *Hűtőszekrényben habostorta*, *Ezer meg ezer mitoszmaradék*, *Celofánba göngyölt tulipán csörög*. Azonban a tematizációs motívumokat jelölő címadások azt is elének vetítik, hogy a már jelzett játékos-ironikus látásmód mögött, abból kinöve: egyre föltűnnek a mélyebb lét- és egzisztenciaértelmezések.

S hogy mennyire összetett mindez, azt jól mutatja *A bot* képkölteményként is felfogható munkája:

A bot

s a hal
között _____ n
i
n
c
s

csak
fonál damilból
fonál sikolyból
párkák fonala
szerelemfonál
S. O. S.-fonál

krúdyt idéző
rezedaillatú
éjszakán
p. celan

nevek
nevek

Azzal, hogy a cím a kép-versszövegben folytatódik és a nincs szóképek belelóg, szétnyitja a sorokat, közvetve jelzi mindazoknak az irodalmi tradícióknak az egymásba érését és egymástól való eloldódását, amit olyan különböző szimbolikus világok reprezentálnak mint Krúdy vagy Celan.

Hasonlóan fontosak és a szöveg elsődleges jelentésén túl a szupraszegmentális nyelvi elemek megjelenítését célozzák azok a jól felépített vizuális szöveg-munkák (Saroktól-sarokig, Századvég, Játék, Raszkolnyikov éjszakája, A líra, Tévközlés), amik az egyik lehetséges továbblépést demonstrálják Baán Tibor költészetében.

Következő mozzanatként említhetjük a mindennapi jelenléteírásokból adódó szimbólumértelmezéseket. Az apró részletek megfigyelése és a kivetítő, átfogó elemzéseknek egyik szimptomatikus példája a *Vannak jelképeink* verse:

Vannak jelképeink

olyanok amilyenek   például
kulcstartón hordott   parányi koporsó:
dísz tárgy   memento mori gumi-
szalagon fityegő kocsidisz pöttöm
csontvázutánzat műanyagból...
búzlík századunkból a hullaszag
nincs nagyobb élményünk az éjszakánál
a nappal hihetetlen   helyesírási
segédkönyv az utolsó tánc
szakácskönyv a mosolyhoz —
bár gyanús ez a sötét gomolygás:
húsfoszák a lángon

Az egymásra következő sorok dinamikája a közvetlenséget (szalagon fityegő kocsidisz), a történeti distanciát (búzlík századunkból a hullaszag), majd a mindenkor megmutatkozó költői mindennapiságot (szakácskönyv a mosolyhoz), a visszatérést demonstrálják. Baán költői beszédmódját alapvetően jellemzi ez a pulzáció, s ez teszi izgalmassá azokat a meglátásait is, amelyek a kommunikáció lehetőségéről és visszajáról szólnak (Kapcsolat), valamint ennek intenzív átélését veszik számba (Sokk).

Természetesen a recenzens, jelen esetben az értelmező, újraolvasó-néző szerepét felvevő individuum, a maga sajátos szubjektív ízlésítéletével (Kant) és a teljes léthorizont jelentéstelítettségének szembesítési igényével (Heidegger, Gadamer) lép színre. Ezért is láttattuk az első kötet körképe kapcsán a képi-nyelvi elemek egymást építő jellegzetességeit és a szimbolikus struktúrára történő reflexiókat. S magától értetődően, maradván ennél a beállítódásnál, idézzük meg az *Után* című poemát:

Után

Mire jó egy
szürrealista
kabát?

Fölvenni
s elutazni
benne

Hegedülnek
a fák

Ennek a hangütésnek nemcsak az az elsődleges jelentése fontos, ami századunk modernizmusához és szabadságfilozófiájához kötődik, de a költészet lehetőségeinek újraértelmezését is hivatottan mutatja. Aki látja a szürrealista, a nem-valóságos, ám egy másik valóságban mégis létező kabátot, aki gyakorlati cselekvését ehhez igazítja, és vállalja az önmagát mutató konklúziót (Hegedülnek a fák), az joggal tarthat igényt a poézis átminősítő szerepét, érvényességet meghatározó költői státuszra. Ehhez kapcsolhatjuk azokat a fontos öko-filozófiai kérdésekre való irányultságokat, amik a játék és ironia dimenzióit is más hangsúlyokkal ruházzák föl (A „Római Klub” jelentésének margójára, Élőhely).

Nem véletlen, hogy ennek a tematizációs motívumnak az érzékeltetésével jeleztem a Madárház kötet értelmezését, mert mintegy továbbfolytatja az előzőekben megkezdetteket az *Alvilági aníz* (1999, Orpheusz Kiadó, Bp.) Itt is megtalálhatjuk a világ sokféle érzéki benyomásából adódó átfogó poemákat

(Kaleidoszkóp). De itt már a képiség két másféle dimenziója kerül előtérbe. Az egyik a konkrét szöveg képképződményei (egy képeslapon hull a hó; a fák mögött szinte vértben / az óváros / napsütésben / fölragyog aztán semmivé lesz / a feledékeny / sötétségben).

A másik jellegzetes formavariáció, az egyes ciklusokat összekötő keleti írásjelátírások, amik a konkrét látványt és az azt szemléltető egyaránt magába fogó komplexitásként vetülnek elénk. Ezek egy másféle rend gesztusai, a célzott és intenzív emóció fegyelmzésének a lehetséges cezúráknak, állomásoknak a jelzései.

Azonban azt is nyilvánvalóvá teszi Baán Tibor ebben a fegyelmzett rendben megkomponált második kötetében, hogy mindez mégsem végleges, mert az a bizonyos differencialitás, kép és írás, a dolog és a dolog fogalma, az írott és a mondott mindenkori különbözősége elfedhetetlen. Ennek egy szép lenyomata a *Zavar* költeménye:

Zavar

„...a történet szalagján mész...”
Ács József

mintha célirányosan pedig félig vakon
széthullt fogalmak nyomában mert se ez
se az félreértés a kamrában a polcokon
viharverte üvegek közt kotorászom mint
Narkisszosz ki önmaga nyugtalan tükörképét
lesi s van olyan pillanat mikor szinte
utóléri valamely lépcsőfordulóban poháron
harmatcseppben ég és föld között pontosan
úgy keresgélek valami megoldást ami nincs

A *Vázlatban* az egzisztenciára, a saját reflexivitásra való képtelenség jelenik meg (nincs többé mondható idő / csak mondhatatlan / ez a kővé vált vonaglás), s ezt mintegy kiegészítve, a folyamat dinamikáját figyelhetjük meg az *Én* versében (És figyeltem csak figyeltem oly elszántan / akár a holt ki megutálván a levegőt / mint lélegzik többé).

S fontos az is, hogy Baán megtartja költői, valóságértelmezésében azt a nagyon lényeges problematikát, hogy mi is lesz létalapunkkal, ami egyúttal magába foglal minket is (*Hipotézis*), s annak is folyamatos utánagondolását szorgalmazza, hogy azok a bizonyos mindennapi fogalmaink, egymásra következő meg gondolatlan szó- és fogalomfűzéseink milyen más értelmet nyerhetnek (*Éltető közhelyeink*).

Ám azt is szükséges említenuünk, hogy ennek az alapján ironikus és kérdésesség felől közelítő költői beszédmódnak van egy olyan aspektusa is, amit a gadameri *szépség aktualitásának* értelmezési mezőjében kétféleképpen is továbbgondolhatunk. Amikor az „*elmozdíthatatlan történetedről*”, azaz az önreflexivítás mindenkori szükségességéről (*Elmozdíthatatlan*) vagy az elmúló/felidéződő valóságpillanatokról halunk (*Hiány*), akkor a közvetlenség megmutató varázsa vetül elénk. De mindez távlatokba mutatóan is megfogalmazódik, azaz a léttöbblet, ami a műalkotás révén megmutatkozik (Gadamer), mintegy egybe foghatja és felülmúlhatja azokat az ironikus-groteszk újraisméltódó pillanatainkat, költői szegmentalitásunk rögzítéseit, aminek nyomaival együtt élünk. És ez jelzi talán azt a költői pozíciót, aminek olvasata leginkább közel áll jelen sorok szerzőjéhez, s ennek bizonyítékként ajánlja a többi olvasó figyelmébe Baán Tibor költészetét és az *Átváltozások* versét:

Átváltozás

márványhideg a kert
megáll benne két
évszak közt a végtelen
fekete-fehér felvétel
biztosan megérted
mintha agónia után
kevesebbnek látszik
annál ami volt
pedig tele van
holnapi önmagával

Számvetés. Hol tart a zalai képzőművészet az új évezred küszöbén? Több mint megmutatkozásnak szánták rendezői (dr. Kostyál László és Boncz Barnabás) a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóterem kora őszi Millenniumi Tárlat 2000 c. reprezentatív bemutatóját. (Korábban 1985-ben, majd 1993-ban rendeztek zalai tárlatot.)

Milyen gondolatok, szakmai kihívások foglalkoztatják, motiválják a zalai alkotókat? Mit vár, érez magáénak a tárlatlátogató, fogad kegyeibe a mecénás; mit értékel jó szívvel az avatott művészettörténész, méltat értékként a szakíró? Miként szembesülhetünk és tehetjük félre a mögöttünk hagyott évtizedek, a hektikus ötvenes évek és a tektonikus századvég idején etalonként rögzült, idejétmúlt vagy éppen módosult emberi, szakmai kritériumokat, kliséket? Például úgy és annyira fontos-e a megmérettetésnél a 60-as 70-es években, pátriánkban is szándékolt *genius loci*, a hely szelleme, amely akkoriban bizonyára a különbözőség, az önmeghatározás — a táj, a vidék, a szülőföld —, egyben a magyarságvállalás (képzőművészetben, filmgyártásban és irodalompartolásban egyaránt) a szabadság korlátainak ösztönös feszegetését, tágítását, a szabadulás vágyát is jelenthette. Aztán a 80-as, 90-es években a hivatalos túrtílt-támogat leáldozásával, a pirkadó majd a hirtelen ránk törő stíláris szabadsággal a figuratív-nonfiguratív utat választók felizzó heves küzdelme, élethalálharca, az elvont egyéni mitológiák követhetlenné váló versenyfutása, hegemoniája vezethetett napjainkban sorsszerűen a posztmodern kifáradásához, elmélyülő válságtüneteikhez.

A millenniumi tárlat rendezői mélyebbre ástak. A jeles alkalommal dr. Kostyál László, a Göcseji Múzeum művészettörténésze *Zala megye képzőművészete a 20. században, különös tekintettel a századvégre* címmel megírt tanulmányának bevezetőjében a kortárs zalai képzőművészet bemutatásához, üdvözlendő kezdeményezéssel tágítva a horizontot, úttörő módon elengedhetetlennek tartja az előzmények feltérképezését. A kitapinthatónak ítélt korszakok zalai történéseit, eseményeit

és meghatározó személyiségeinek stíláris törekvéseit elemzi a dél-nyugati országrész művészeti életének szervezésében (kiállítások gondozása, művésztelepek támogatása, modern képtár létesítésének szorgalmazása), népszerűsítésében (tanítás, tudományos konferenciák szervezése, publikáció) oroszlánrészt vállaló szerző.

„Az ezredforduló küszöbének (nem csak a) zalai művészei előtt óriási feladatként tornyosul a művészet új identitásának meghatározása. A 20. század minden korábbi művészet-definíciót szétrobantott, minden határát rugalmassá, sőt átjárhatóvá, az egész fogalmat viszonylagossá tette, olykor kifejezetten a megszüntetésére törekedett. A színes képeslapok, a (videó)film, az óriásplakát, az Internet, a mobil- és a képtelefon korszakában számos funkcióját más médium vette át, a művészetben betöltetlen űrt hagyva maga után. A művészek jelentős hányada csak a kiválasztottak szűk köréhez szól, miközben az őket a közönségtől elválasztó szakadék egyre szélesedik. Ennek nem mond ellene a műkereskedelem virágzása sem, hisz itt az igazi forgalmat nem a „modernnek” tartott alkotók bonyolítják le. Az új korszaknak meg kell találnia azokat az értékeket (esztétikum, invenció, minőség stb.) és funkciókat (dekorációs, gondolatközvetítő, teaurációs stb.), amelyek mentén az új, a közönséghez közel(ebb) álló, és ezért annak nagyobb része által elfogadott művészetfogalom kikristályosodhat, és amelynek segítségével a mindenkori néző is különbséget tud tenni jó és rossz alkotás, művészi és blöff, világos és zavaros, értékes és értéktelen között.” — foglalja össze végül zárszóként napjaink tömör, világos láttelejét, megszívlelendő tanulságait Kostyál László.

Az igényes, szép köntösben (kiadványterv: Orbán Ildikó), gazdag illusztrációval (fotózás: Zóka Gyula) közreadott tanulmány szerzőjétől bizakodva várjuk a monográfia igényű továbbgondolást és mielőbbi megjelentetést.

Borbás György